

A 'folyóvíz' jelentésű földrajzi köznevek kronológiai és szóföldrajzi rétegződése a korai ómagyar korban*

1. A 'folyóvíz' jelentésű földrajzi köznevek etimológiai, szóföldrajzi és kronológiai rétegződésének vizsgálata messze nem előzmények nélküli a földrajzi köznevekkel foglalkozó munkákban: hogy csak a legfrissebb ide vonatkozó írásokat említsük, a *patak* lexéma ilyen irányú feldolgozását legutóbb HOFFMANN ISTVÁN végezte el (2003), a korai ómagyar kor folyóvizet jelölő egyéb földrajzi közneveivel pedig GYÖRFFY ERZSÉBET foglalkozott részletezően ezeket a szempontokat is figyelembe véve (2011: 85–104, de vö. még például MELICH 1925: 53, KÁLMÁN 1967, TÓTH V. 1997, 1998). Írásomban ezeknek a vizsgálatoknak a tapasztalatait is felhasználva az ebbe a szemantikai mezőbe tartozó korai ómagyar kori földrajzi köznevek szóföldrajzi jellegzetességeit együttesen mutatom be abban a reményben, hogy ezáltal valamelyest közelebb juthatunk az ilyen jelentésű földrajzi köznevek elterjedését befolyásoló tényezők megragadásához. Ezeknek a tényezőknek a szétszalazása persze meglehetősen bonyolult feladat, sőt a legtöbb esetben mindössze a hipotézisek felvetésével és az azokat valamelyest támogató érvekkel kell megelégednünk (lásd ehhez tágabb összefüggésben DITRÓI 2016: 39–128).

Az adatállomány összeállításához elsősorban GYÖRFFY GYÖRGY *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza (1963–1998)* című művét (Gy.), valamint a HOFFMANN ISTVÁN, RÁCZ ANITA és TÓTH VALÉRIA által szerkesztett *Helynévtörténeti adatok a korai ómagyar korból* (HA. 1., 2., 3., 4., 1997, 1999, 2012, 2017), illetőleg a *Korai magyar helynévszótár* (KMHsz. 1., 2005) című kiadványokat használtam fel. Mivel azonban az említett alapvető források adatainak rögzítése után is számos fehér folt maradt a korai ómagyar kori magyar nyelvterületet lefedő térképen, további forrásként adatokat merítettem ORTVAY TIVADAR (1882), MIKESY SÁNDOR (1940), PAIS LÁSZLÓ (1941–1942), GEORG HELLER (1975, 1981a, 1981b, 1985a, 1985b), NÉMETH PÉTER (2008) és SZABÓ ISTVÁN (1937) munkáiból, valamint KENYHERCZ RÓBERT Szepes vármegyére vonatkozó gyűjtéséből és a MTA-DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócso-

* A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

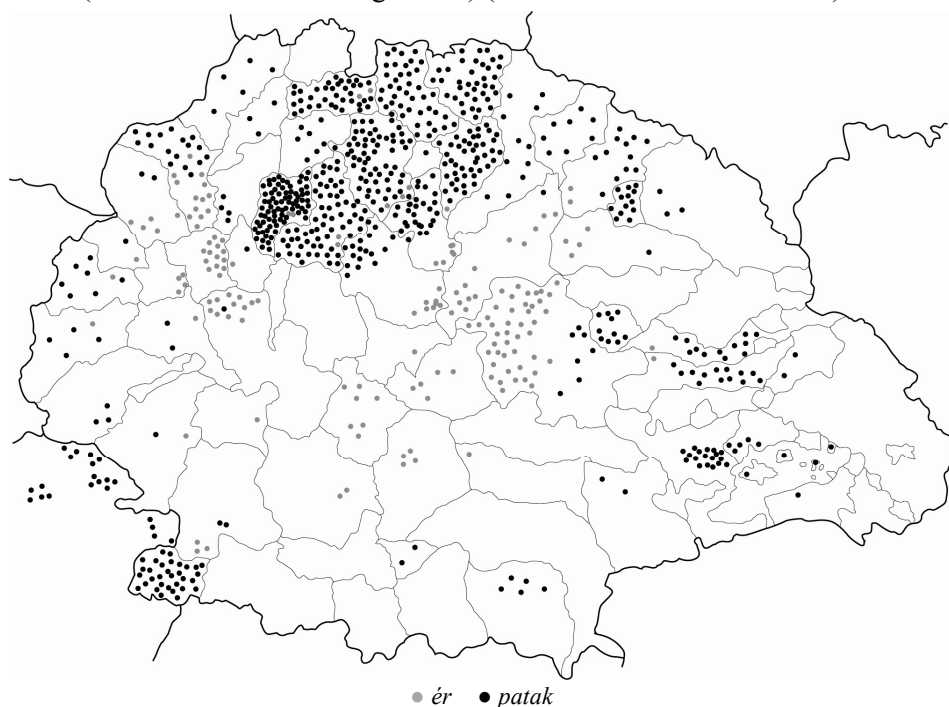
port hang- és helyesírás-történeti adatbázisából. Az így egybeállított adatállomány több mint 1300 korai ómagyar kori folyóvíz jelentésű földrajzi köznévi adatot tartalmaz.

2. A folyóvizeket jelölő földrajzi köznevek kronológiai rétegzettségét vizsgálva mindenekelőtt fontos szem előtt tartanunk azt a körülményt, hogy a földrajzi köznevek szélesebb körében ezen a téren általában véve is egyfajta ellentmondást érzékelhetünk: bizonyos ugor és finnugor ősiségű földrajzi köznevek ugyanis csak a 12–13. században jelennek meg az okleveles forrásokban (például *falu*, *hát*, *ház*, *mál*), sőt arra is van példa, hogy valamely ilyen appellatívum csak a 14. századból adatolható először (*domb*). Ezeknek az ősi eredetű földrajzi közneveknek a terjedésében (sok más egyéb tényező mellett persze) minden bizonnyal szerepet játszhatott egy-egy hasonló jelentésű (jövevény)elem gyors térhódítása (BÁBA 2013): itt említhetjük meg például a *domb* lexéma terjedését gátló *halom* korai terjeszkedését (RESZEGI 2011: 89–90), s a *kerek* lexéma feltehetően ugyancsak a szómező egy más lexémájának, a szintén finnugor töből való *erdő* származékszóznak a hatására szorulhatott háttérbe a 14. század elején (BÁBA 2013: 12).

Arra, hogy adott nyelvi jelenség visszahúzódását, illetve korlátozott terjedését valamely más nyelvi jelenség előrenyomulása okozza, természetszerűleg számos egyéb — hangtani, morfológiai és a szókincset érintő — példát sorolhatunk. Ilyen hangtani jelenség a korábban az egész magyar nyelvterületen elterjedt *ly*-ezésnek a palóc vidékekre való korlátozódása a *j*-zés és az *l*-ezés terjedése következtében. A morfofonológia területéről az agglutinációval keletkezett, így eredetileg egyalakú (pl. *-szer*, *-hat*, *-ség*, *-tól*, *-hoz*, *-tik*) toldalékok palatális-veláris, illetve labiális-illabiális illeszkedéses formáinak a kialakulását, s ezáltal a nem illeszkedő alakok visszaszorulását említhetjük meg mint hasonló természetű folyamatot (BENKŐ 1957: 22, BERRÁR 1967/2002: 231). A számos szóképzleti jelenség közül pedig például a korábban általánosan ismert *törökbors*-nak a délszláv *paprika* hatására történő háttérbe szorulása állítható párhuzamba az eddigiekkel (BENKŐ 1967/2002: 364). De éppenséggel az egyes helynévtípusok terjedését ugyancsak befolyásolhatják ilyen tényezők, vagyis adott névtípus területi előrenyomulását illetően természetes módon a korábbi névtípusok is visszatartó erővel bírhatnak. Szabolcs vármegye területén például a patrocíniumi településnevek terjedését MEZŐ ANDRÁS szerint feltehetően az gátolhatta, hogy mire ez a névadási szokás elérte ezt a vidéket, akkorra itt már más településnév-adási modellek alapján nevezték meg a településeket (MEZŐ 1996: 229, TÓTH V. 2010: 137, vö. még más helynévstruktúrákkal összefüggésben DITRÓI 2016).

A helyzet némiképp hasonló lehetett a folyóvizeket jelölő földrajzi köznevek esetében is: a szláv eredetű *patak* földrajzi köznévi pár évszázad alatt teljes mértékben kiszorította az ősi eredetű *jó* és *ügy* szavakat, s a *patak* előretörése jelentősen akadályozhatta a szómező más elemeinek (így az *aszó*, *fok*, *sár*, *séd*

lexémáknak) a gyakorivá válását és a területi elterjedését is (vö. GYÖRFFY 2011: 104). A földrajzi köznevek terjedésének egymásra hatását jól illusztrálja a korai ómagyar kor két leggyakoribb 'folyóvíz' jelentésű földrajzi köznévének területi eloszlása, az *ér* és a *patak* földrajzi köznévi szóföldrajzi jellemzőit vizsgálva ugyanis azt tapasztalhatjuk, hogy azok eloszlása viszonylag élesen elválik egymástól: az északi, déli–délnyugati és a keleti területeken a *patak*, míg a nyelvterület középső és északnyugati részén jóval inkább az *ér* földrajzi köznevet találjuk meg (lásd az 1. ábrát). Ez az elkülönülés persze minden bizonnyal nem független több más körülménytől sem: így például a földrajzi környezettel vagy az azzal szoros összefüggést mutató szemantikai tényezőkkel is feltétlenül kapcsolatban állhat (erről a későbbiekben még szólok) (vö. KÁLMÁN 1967: 346–347).

1. ábra. Az *ér* és a *patak* szóföldrajza a korai ómagyar korban

Arról szintén nem szabad megfeledkeznünk ugyanakkor, hogy egyes földrajzi köznevek eleve nyelvjárási lexémákként voltak használatosak a korai ómagyar korban. HOFFMANN ISTVÁN a *patak*-kal összefüggésben utal arra, hogy mivel a *patak* jövevényszó, a nyelvünkbe való bekerülésekor természetesen tájszó volt (lásd ehhez az 1. ábrát). A szintén folyóvíz jelentésű *sevnice* és *maláka* földrajzi köznevek mint szláv jövevényelemek ugyancsak nyelvjárási kötöttségük lehetnek eredendően, a korai ómagyar kori szóföldrajzi térképek alapján ugyanis egyértelműen a szláv területekhez kapcsolhatjuk őket (lásd a 2. ábrát).

A *jó* földrajzi köznévfő többek feltételezése és a térképi adatok tanúsága szerint szintén nyelvjárási elemként csak az északkeleti és a keleti nyelvjárásokban volt használatos (lásd a 2. ábrát) (vö. HUNFALVY 1867: 6: 356, BENKŐ 1965: 75, KÁLMÁN 1967: 345–347, TÓTH V. 1997: 263, HOFFMANN 2003: 669, GYÖRFFY 2011: 97–99, 100–101).

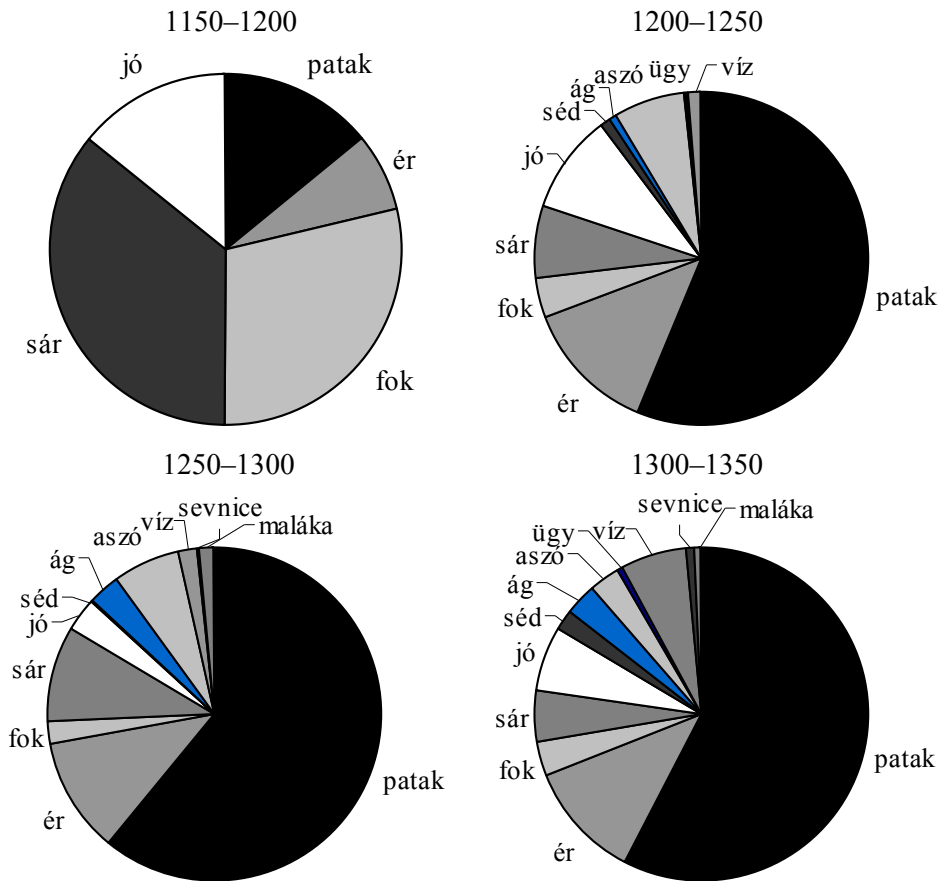

2. ábra. A *sevnice*, a *maláka* és a *jó* szóföldrajza a korai ómagyar korban

Ahogy pedig egyes ősi eredetű szavaknak, illetve honfoglalás előtti török jövevényszóknak (például a fgr. *csúp* 'csúcs', *lol* 'sonka', *hoporcs* 'földemelkedés', a törökségi eredetű *pőcsik* 'bögöly', *üvecs* 'kétéves juh', *csécs* 'ragya', *szongor* 'solyomféle ragadozó madár' szavaknak) az ómagyar kori nyelvjárási jellegét azzal hozhatjuk összefüggésbe, hogy azok valamely ómagyar nyelvjárás-típus egyikében-másikában valódi tájszóként élhettek, a *jó* területisége is feltehetőleg azzal lehet kapcsolatban, hogy az már a honfoglalás előtti időkben is nemzeti, illetve törzsi jellegű kötöttséget mutathatott (BENKŐ 1957: 70, 1967/2002: 362–363), s kevésbé valószínű, hogy egy korábban az egész magyar nyelvterületen elterjedt szó szorult volna vissza idővel egy szűkebb területre. Azt ugyan BENKŐ LORÁND is leszögezi, hogy „az ómagyar korra vonatkozóan természetesen nem könnyű kimutatni, hogy egy-egy szó akkoriban közmagyar szó volt-e vagy tájszó”, mégis más lexémák, így a *mál* földrajzi köznévfő kapcsán úgy vélekedik, hogy az korábban szélesebb körben ismert szó lehetett, s csak idővel szo-

ruhathott vissza a használatban (1967/2002: 365, vö. még RESZEGI 2011: 108). A *jó* nyelvjárási kötöttsége esetleg bizonyos jövevényelemek terjedésére is magyarázatul szolgálhat: kézenfekvőnek tűnik ugyanis, hogy egy-egy tájnyelvi lexéma (pl. a *jó*) kevésbé jelentett gátat a szómező más, újonnan megjelenő elemeinek (pl. a szláv eredetű *patak*-nak) a gyors ütemű elterjedésében.

Az adatoltság jellegétől és mértékétől nem függetlenül ugyan, de a 'folyóvíz' jelentésű földrajzi köznevek állományában a korai helynévi és közszei adatok tanúsága szerint folyamatos bővülésnek lehetünk tanúi.

3. ábra. A 'folyóvíz' jelentésű földrajzi köznevek megoszlása a korai ómagyar kor egyes időszakaiban

A 11. században mindössze a *sár* és az *ér* előfordulásait, valamint az *ügy* és a *patak* egy-egy adatát regisztrálhatjuk. A 12. században az *aszó*, a *séd*, a *fok* és a *jó*, a 13. században és a 14. század elején a *víz* és az *ág*, valamint a *maláka* és a *sevnice* földrajzi köznevekkel gazdagodnak a szómező adatai. A földrajzi köznevek etimológiai rétegzettségében általában tapasztalt egyenlenségek tehát a

'folyóvíz' jelentésű földrajzi köznevekkel kapcsolatban is jellemzőek, hiszen például az ugor vagy finnugor ősiségű *ág* és az uráli eredetű *víz* esetében meglehetősen ellentmondásos jelenségeként értékelhetjük azt, hogy adataik csak a 13. században jelennek meg (vö. GYÖRFFY 2011: 89, 94).

A gyakorisági mutatókat elemezve azonban az is nyilvánvaló, hogy a 13. századtól ugrásszerűen megnő a *patak* adatok aránya, s a 14. századra a *patak* földrajzi köznévi gyakoriságát tekintve szinte egyeduralkodóvá válik az adott jelentésmezőn belül (lásd a 3. ábrát). A *patak* adatok gyors szaporodását tehát nem tudta korlátozni számos más jövevényelemnek a nyelvbe áramlása sem. Meg kell ugyanakkor azt is jegyeznünk, hogy a *patak* lexéma a nyelvterület középső részén még a 14. század első felében sem adathozható, s a szórványosan előforduló *patak* adatok esetében azt is figyelembe kell vennünk, hogy azok esetleg csak bizonytalanul köthetők ténylegesen is az adott vidék nyelvjárásához.¹

3. A 'folyóvíz' jelentésű földrajzi közneveknek — mint általában a szókészlet elemeinek a — területi terjedését egyfelől tehát más azonos vagy hasonló jelentésű földrajzi köznévi dominanciája és térhódítása gátolhatja. Az, hogy egy-egy földrajzi köznévi területileg milyen mértékben tud meghatározóvá válni, szoros összefüggést mutathat emellett az adott földrajzi köznévi jelentésével, illetve annak esetleges módosulásával is. RESZEGI KATALIN szerint például a *domb* földrajzi köznévi terjedését többek között annak eredeti alapnyelvi 'kiemelkedő valami' jelentése is hátráltatta, abból ugyanis csak az ómagyar kor folyamán kristályosodott ki a szó földrajzi köznévi jelentése (RESZEGI 2011: 90).

Egyes földrajzi köznevek esetében a visszahúzódást azok polyszém volta szintén elősegíthette. Abban például, hogy az *erdő* lexéma a 14. század elejére valamelyest későbbi indulása ellenére is jelentős túlsúlyba került a szómezején belül, az is szerepet játszhatott, hogy a vele szinonim, azaz szintén 'erdő' jelentésű *kerek* földrajzi köznévi egyúttal melléknévi jelentésben is használatos volt már ebben a korszakban is (BÁBA 2013: 12). Hasonló háttértényező a *jó* földrajzi köznévi kihalásával kapcsolatban is feltételezhetünk, de ebben további fontos körülmény volt még a *patak* gyors térhódítása és a szómező elemeinek jelentős felszaporodása is (BENKŐ 1988: 126).

A *patak* használatának kiszélesedésével ugyanakkor a jelentése is általánosabbá vált, ami még inkább gyorsította a magyar nyelvterületen való elterjedését (HOFFMANN 2003: 671, vö. még GYÖRFFY 2011: 85). GYÖRFFY ERZSÉBET szerint a *víz* ~ *vize* lexémáról ugyanez mondható el, s az *ér* földrajzi köznévi jelentésének a 14. század második felében bekövetkező kiszélesedése (vö. BÁBA 2014:

¹ Baranya és Fejér vármegyében például mindössze egy-két *patak* adatot találunk: 1239: ad *patak* Kekkektowa (Gy. 2: 323, 421), 1294: ad quod *potok* (Gy. 1: 345), melyek szövegkörnyezetük közszói előfordulást mutat, ami azért lényeges, mert ezáltal inkább gyaníthatjuk az oklevél-szövegező nyelvi lenyomatának, semmint a helyi beszélt nyelv elemének (vö. BÁBA 2014).

146) valószínűsíthetően ugyancsak befolyásolhatta annak terjedését. Ez a jelentésmódosulás egyúttal akár azt a körülményt is maga után vonhatta, hogy az *ér* — a *patak* lexémával azonos vagy hasonló funkciójú elemmé válva — a *patak* elterjedési területére már nem tudott behatolni.

4. Kézenfekvő ugyanakkor, hogy a földrajzi köznevek jelentése a területi elterjedésre olyan módon is hatással van, hogy a szóföldrajzi megoszlás egyben jelentésbeli megoszlást is jelent, ami a földrajzi környezet eltérő jellegéből is fakadhat. A *patak* és az *ér* területi elkülönülését közelebbről szemügyre véve például azt látjuk, hogy a Közép-Tisza vidékén a Tisza északi oldalán jórészt csak *patak*, déli-délkeleti oldalán pedig szinte kizárólag *ér* adatok jelentkeznek (lásd ehhez az 1. ábrát). Egy szűkebb területre koncentrálva ez az elkülönülés még szembetűnőbb. Heves vármegyében például a két földrajzi köznévi egyaránt adathozható, de a vármegye északi részén kizárólag *patak*, déli-délkeleti részén pedig csak *ér* adatokat regisztrálhatunk (lásd a 4. ábrát).

4. ábra. Az *ér* és a *patak* szóföldrajza Heves vármegyében

Az is nyilvánvaló ugyanakkor, hogy az *ér* lexémát tartalmazó nevek mind a Tisza mellékágait megnevező mikrotoponimák, vagyis a területi elhatárolódás alighanem abból fakad, hogy az itt *ér*-ként megjelölt kisebb vízfolyásokat az Árpád-korban éppúgy, mint ma, valamely nagyobb folyó vize táplálta (GYÖRFFY

2011: 88, vö. még TÓTH V. 1997: 263). A *patak* és az *ér* területi eloszlását a domborzati viszonyokkal összevetve pedig KÁLMÁN BÉLA azon feltevése is igazolódni látszik, hogy a lassú folyású, alsószakasz jellegű kisebb folyóvizeket az *ér*, a felső- és középszakasz jellegűeket inkább a *patak* földrajzi köznévvvel jelölték meg őseink (1966: 346–347).

5. A korai ómagyar kori folyóvíz jelentésű földrajzi köznevek terjedését illetően mindezek mellett számos olyan, itt nem vizsgált háttértényezővel is számolnunk kell, amelyek a szóban forgó korszakra nézve a jelenlegi adatok birtokában konkrét példákkal nem illusztrálhatók, a szinkrón névanyagban azonban az ilyen jelenségeknek egyértelmű nyomait találjuk. Így például a telepítések következtében lezajló migrációs folyamatokat (vö. BENKŐ 1957: 31–32, TÓTH V. 2010: 135, DITRÓI 2016: 79–106), bizonyos kognitív és nyelvtörténeti tényezőket (lásd BÁBA 2009, 2010), vagy akár a birtokviszonyok alakulását (DITRÓI 2016: 53) emelhetjük ki mint a földrajzi köznevek terjedését ugyancsak befolyásoló tényezőket.

Az adatok összegyűjtése és térképre vetítése során azonban — mint ahogyan azt több esetben láthattuk — természetszerűleg számos akadály nehezíti az arra vállalkozó kutató munkáját, s minthogy ezek a problémák, így például az oklevelek fennmaradásának esetlegessége, az oklevélírói gyakorlat normái vagy akár a névsűrűségi mutatók (vö. SOLYMOSSI 2006: 194, 206–207, TÓTH V. 2016: 13–14, BÁBA 2016: 63) nagyban befolyásolják a kronológiai és szóföldrajzi eredmények értékelését, a későbbiekben a helynévi (azon belül a településnévi és nem településnévi), illetve a közszoói adatok kormeghatározó és szóföldrajzi forrásértéke is önálló vizsgálat tárgyát képezheti.

Irodalom

- BÁBA BARBARA 2009. Néhány lehetőség és módszer a földrajzi köznevek jelentés-földrajzi vizsgálatában. *Helynévtörténeti Tanulmányok 4*: 73–83.
- BÁBA BARBARA 2010. Földrajzi köznévi fogalmak megnevezési rendszerének tagolt-sága a romániai magyar nyelvjárásokban. *Helynévtörténeti Tanulmányok 5*: 235–244.
- BÁBA BARBARA 2013. A földrajzi köznevek etimológiai és kronológiai rétegződése. In: FORGÁCS TAMÁS–NÉMETH MIKLÓS–SINKOVICS BALÁZS szerk. *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei 7*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék. 7–15.
- BÁBA BARBARA 2014. A földrajzi köznevek használatának speciális színtere: a középkori oklevélírói gyakorlat. *Helynévtörténeti Tanulmányok 10*: 139–153.
- BÁBA BARBARA 2016. *Földrajzi köznevek térben és időben*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 39. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- BENKŐ LORÁND 1957. *Magyar nyelvjárástörténet*. Budapest, Tankönyvkiadó.

- BENKŐ LORÁND 1965. A földrajzi nevek nyelvtörténeti tanulságai. *A Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei 1*: 69–76.
- BENKŐ LORÁND 1967/2002. A magyar szókészlet fejlődésének jellemző vonásai. In: BÁRCZI GÉZA–BENKŐ LORÁND–BERRÁR JOLÁN szerk. *A magyar nyelv története*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó. 351–373.
- BENKŐ LORÁND 1988. *A történeti nyelvtudomány alapjai*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- BERRÁR JOLÁN 1967/2002. A szóelemek alaktörténete. In: BÁRCZI GÉZA–BENKŐ LORÁND–BERRÁR JOLÁN szerk. *A magyar nyelv története*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó. 212–235.
- Csköz. = UNTI MÁRIA 2002. *Csallóköz földrajzi nevei. Dunaszerdahelyi járás*. Dunaszerdahely, Csallóközi Múzeum.
- DITRÓI ESZTER 2016. *Helynévrendszerek modellalapú vizsgálata. A helynévminták összetevő analízise statisztikai megközelítésben*. A Magyar Névértudományi Kiadványai 40. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Gy. = GYÖRFFY GYÖRGY 1963–1998. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I–IV*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- GYÖRFFY ERZSÉBET 2011. *Korai ómagyar kori folyóvíznevek*. A Magyar Névértudományi Kiadványai 20. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- HA. 1–4. = HOFFMANN ISTVÁN–RÁCZ ANITA–TÓTH VALÉRIA 1997, 1999, 2012, 2017. *Helynévtörténeti adatok a korai ómagyar korból. 1. Abaúj–Csongrád vármegye. 2. Doboka–Győr vármegye. 3. Heves–Küküllő vármegye. 4. Liptó–Pilis vármegye*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- HELLER, GEORG 1975. *Comitatus Poseganensis*. Die historischen Ortsnamen von Ungarn 3. München.
- HELLER, GEORG 1980. *Comitatus Zagrabienensis*. Die historischen Ortsnamen von Ungarn 11. München.
- HELLER, GEORG 1981a. *Comitatus Szathmariensis*. Die historischen Ortsnamen von Ungarn 14. München.
- HELLER, GEORG 1981b. *Comitatus Zempliniensis*. Die historischen Ortsnamen von Ungarn 13. München.
- HELLER, GEORG 1985a. *Comitatus Marmarosiensis. Comitatus Ugocsiensis*. Die historischen Ortsnamen von Ungarn 18. München.
- HELLER, GEORG 1985b. *Comitatus Unghensis*. Die historischen Ortsnamen von Ungarn 17. München.
- HOFFMANN ISTVÁN 2003. Patak. In: HAJDÚ MIHÁLY–KESZLER BORBÁLA szerk. *Köszöntő könyv Kiss Jenő 60. születésnapjára*. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem. 664–673.
- HUNFALVY PÁL 1867. Földirati és hely-nevek. *Nyelvtudományi Közlemények 6*: 350–365.
- KÁLMÁN BÉLA 1966. *Nyelvjárásaink*. 6. kiadás. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- KÁLMÁN BÉLA 1967. Helynévkutatás és szóföldrajz. In: IMRE SAMU–SZATHMÁRI ISTVÁN szerk. *A magyar nyelv története és rendszere*. Nyelvtudományi Értekezések 58. Budapest, Akadémiai Kiadó.

- KMHsz. = HOFFMANN ISTVÁN szerk. 2005. *Korai magyar helynévszótár 1000–1350. I. Abaúj–Csongrád vármegye*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 10. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
- MELICH JÁNOS 1925. Ómagyar nyelvjárások. *Magyar Nyelv* 21: 52–53.
- MEZŐ ANDRÁS 1996. *A templomcím a magyar helységnevekben. 11–15. század*. METEM-könyvek 15. Budapest.
- MIKESY SÁNDOR 1940. *Szabolcs vármegye középkori víznevei*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 53. Budapest.
- NÉMETH PÉTER 2008. *A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig*. A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Kiadványai 60. Nyíregyháza.
- ORTVAY TIVADAR 1882. *Magyarország régi vízrajza a XIII. század végéig I–II*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága.
- PAIS LÁSZLÓ 1941–1942. A Zala vízgyűjtőjének régi vízrajza. *A Magyarságtudományi Intézet Évkönyve* 1: 68–114.
- RESZEGI KATALIN 2011. *Hegynevek a középkori Magyarországon*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 21. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- SOLYMOSI LÁSZLÓ 2006. *Írásbeliség és társadalom az Árpád-korban*. Budapest, Argumentum Kiadó.
- SZABÓ ISTVÁN 1937. *Ugocsa megye*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- TÓTH VALÉRIA 1997. Földrajzi köznevek szóföldrajzi szempontú vizsgálata a korai ómagyar korban. In: B. GERGELY PIROSKA–HAJDÚ MIHÁLY szerk. *Az V. magyar névtudományi konferencia előadásai*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 209. Budapest. 262–265.
- TÓTH VALÉRIA 1998. Ómagyar helyneveink és a névföldrajz. *Magyar Nyelvjárások* 35: 121–134.
- TÓTH VALÉRIA 2010. A patrocíniumi településnevek nyelvföldrajzi tanulságai. In: P. LAKATOS ILONA–SEBESTYÉN ZSOLT szerk. *Emlékkönyv Mező András tiszteletére*. Nyíregyháza, Bessenyei Könyvkiadó. 133–140.
- TÓTH VALÉRIA 2016. *Személynévadás és személynévhasználat az ómagyar korban*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 38. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.

Chronological and Geographical Stratification of Geographical Common Words Meaning 'watercourse'

In my article, I try to grasp the factors that have influenced the spread of geographical common words meaning 'watercourse' from the early Old Hungarian period. However, we must anticipate in this regard that in connection with these factors we must limit ourselves to making assumptions and to listing arguments supporting those assumptions to some extent instead of providing reassuring and exhaustive replies. For instance the territorial spread of geographical common words meaning 'watercourse', may be impeded by the dominance and the territorial spread of other geographical common words having the same or similar meaning. Furthermore, the degree of dominance of a given geographical common word on a territory may show a close relationship with the meaning or the semantic change of the given geographical common word. In the case of certain geographical common words the withdrawal may have been facilitated by their polysemic nature as well. Nevertheless, it is obvious that the meaning of the geographical common words influences their territorial spread in such a way that the word-geographical distribution also means semantic distribution, which might arise from the different nature of the geographical environment as well. While taking stock of the factors influencing the territorial spread, the role of the geographic environment may appear also in such a way that certain geographic objects may create a natural obstacle in the spread of linguistic phenomena. The spread of geographical common words meaning 'watercourse' of the early Old Hungarian period might have been influenced by many other background factors. However, they cannot be justified by data regarding the early Old Hungarian period. Our assumption may still be justified by the fact that in the synchronic onomastic corpus we can find obvious traces of such phenomena. For instance, we can mention the migration processes going on as a result of settlements or certain cognitive factors.

